

A sugók ősapja.

Irta Váradi Antal

Akvinkumi sétáimon sokszor betérek a muzeumba, melynek gazdag és gyönyörűen rendezett kincsei között órahosszat járok s elbámulok a multak anyai csudáján, melyek bizonyára nem számíthattak arra, hogy valamikor még bámulat tárgyai lesznek. Népek enyésztek, népek jöttek, a kő egyre mélyebben sülyedt a dunaáradások által egyre jobban megáztatott talajba, s évezredek hosszú álma után kutató emberek csákánya kellett hozzá, hogy ujra napvilágot lássanak.

Engem Akvinkumban is a színház érdekel legjobban és a színészek. Van vajjon azoknak valami nyoma?

Van. Egy emlékkő, áldozati emlék, melyet a társulat sugója állított a színészek géniuszának.

Fláviusnak hívták az emberséges komédiást, a ki ősapja minden magyarországi sugóknak, tehát még Gillyénnél is jóval régiebb, pedig a jámbor Gillyén Kelemenék sugója vala. Annak is tehát több mint száz esztendeje, hogy ez a budai sugó nyugodni tért. De mi az a századév a Flávius kolléga millenniumához képest? Hová lett az, a mit ő sugott? Hová azok, a kiknek ijedt pofával kihajolva a sugólyukból, adta fel a szót, intette meg a jövőst-menést. — mert ilyen sugó is van — a hová lett a direktor, a ki anyai előleggel látta el, hogy votivcolumnát állíttathatott belőle?

Miféle nagy öröme lehetett szegénynek, hogy a színészek géniuszának áldozni készült? Tán megszabadult egy goromba rendezőtől, vagy hogy a direktorné költözött egy jobb világba és nem bosszantotta többé jó Fláviust?

El sem képzelhetem. Csak visszagondolok az akvinkumi időkre és lelkem előtt látom a régi histriók seregét, a mint délután felvonulnak a színház kőfalai közé. Vajjon mit játszanak? A Captivi-t, vagy az Atululáriát? Egyetlen tesseraánk sem maradt a szinkör romjai között, melyekre fel volna verve — mint a pompéji szinkör ércz-belépőjegyén — a darab, melyre váltatótt. Így hát sűrű sötétség borítja ennek az emlékét is. No de én átlátok a sűrűsötét multakon és megelevenitem a szegény színészek egy délutánját.

Melyik akvinkumi helytartó alatt történetett, ki tudja? Vajjon C. Septimius Castinus korában? Ez nagy ur vala. Megjárta az akkori római világ jó részét. Volt ő questor Rómában. Volt ő Cyrenében. Meglakta Kréta szigetét, a melyen akkor még nem volt görög forradalom. Volt ő vitéz hadvezér, légiók parancsnoka.

Kicsi hiba, hogy ez a fényes pályafutás, melyet Septimius Castinus megfut, nem vezette vissza Rómába, a császári trónra. A mint hogy ez megtörtént egy másik pannóniai helytartóval, Septimius Severus-szal, a ki helytartóból császárrá avanszírozott. Castinus azonban megült Akvinkumban. Az ő utja nem vezet tovább. Vagy tán egy másik helytartó alatt komédiázott Flávius társulata? Lucius Neratus Priscus propretorsága alatt, vagy tán éppen hogy Lucius Ulpicus Marcellus idejében?

Akármiikor volt, a szegény sugó akkor is páriája volt a művészetnek, avagy van-e ahhoz fogható áldozat, mikor valaki hevül az ideálért s a művészi pályára lép, de soha ötét nem látja senki, soha az ő szavát hallani nem lehet, legalább is nem szabad, csak a közreműködőknek, mert ha hallható a sugó, akkor baj van, mint vala Pécsen, mikor vakációra hazamenvén, szíveségből sugtam az

Egressy Ákos igazgatása alatt ottzszorult társulatnak s felvonás után a jogászkollégáim gratuláltak a sugásomhoz, s mikor én hűledezve kérdeztem, hogy hát miről ismertek meg, hogy én sugtam, mondanak flegmaticzo; a hangodról!

Jó Flávius! A te hangod csak halkán, galambszárny suhogásaként repült a szözéna felé, mert különben alighanem rád recscentett volna a propretor, akár Castinusnak hitták, akár Marcellusnak. Sugónak lapuina kell a lyukában, mint az ürgének, s csak akkor mutatkozik büszkén és szabadon, mikor próbákon köréje sereglük a társulat és félig behunyt szemmel lesik a szót a mélységből. A próbán aztán elmondhatod a zsolttárral, hogy: »De profundis inelamabo ad te, domine director!«

Mert a direktornak kell a leghangosabban sugni. Nem is szólva a direktoriszról, a ki még a direktornál is nagyobb ur vala a római időkben. Ma már nem. Legalább én nem hiszem.

És a sugó egész életét ott tölti, — a művészi életet értem — abban a rejtett spelunkában, a melyből a megakadt memória segítsége jön. A legkitünőbb emlékezőtehetség is cserbenhagy. De a sugó soha.

És így élnek végig egy egész életet. S nincs meghatóbb, mint mikor a sugó bucsuzik. Husz vagy huszonöt év után végre kifogy szegénynek a szuszsa, elbetegesedik, s nyugalomba vonul. Ha ugyan az örök nyugalmat nem teszi elébe a színészegyesületi nyugdíjnak. Akkor aztán fényes bucsuelőadást rendeznek az ő javára, s hogy teljes legyen a dícsőség, néha ki is írják a szini cédulára, hogy: ma sugó nélkül játszottunk.

Tehát még a saját jutalomjátékán sem szerepelhet.

Csak mikor aztán végképp lemegy a függöny, akkor a riadó tapsra megjelenik egy bor-

zas fej, egy sápadt arcz, — nem a színpadon, hanem a sugólyuk szájában. Mert ő onnét nézte végig az előadást. Magam is néztem végig egyszer a régi német színházban egy érdekes művészi produkciót, mikor ezelőtt negyven esztendővel királyunk eljött valami mágások rendezte tánc- és operett-előadásra. Én még sohasem láttam királyt, s mivel Szigeti József tanárunk beleparancsolt a sugólyukba, a honnét Fortunio dalát kellett sugnom a színövendékeknek, — én bizony kihajoltam a sugólyukból, mikor megszendült a riadó tus, de nem látván semmit, egyre tovább másztam, egyre jobban kinyultam, mig nem a német katonakapellmajszter olyat koppantott a fejemre, hogy riadtan szöktem vissza a lyukba, mint a csiga, mikor keményen érintik szegényt.

Aranyos őszí délután van. Akvinkum arénája körül zsbong a sokaság; a prkonzul is ott lesz az előadáson, tán tragédiát játszanak, Pacuvius egyik rikató művét, vagy tán Terentius egyik komédiáját? Színlap nincsen, de úgy látszik, ünnepelnek valakit, mert mikor a színészi bejáró keskeny kőajtaján belép az egyik, harsány crescat! floreat! hangzik elébe.

Ki lenne más, mint Flávius, a sugó? Az ő jutalomjátéka vagyon ma. A jövedelem egy része az övé. És mikor a hunyó nap végig-aranyozza az aréna mohos köveit, s a távol nyugat felé kékülő bérceken végigfut a hunyó nap aranyfolyama s a széles mezők minden dörcsöpte fűszálán egy-egy aranygombocsa remeg, — akkor mély sóhajtással, de büszkén fölemelt fővel lép ki a színészbejárón Flávius, a sugó, egy kis erszényt csörget a kezében — melybe még a helytartó is vetett egy ezüstpénzt — s gazdagon és kevélyen megyen társainak ujjongó zajgása közepette hazafelé, oda, a Mithraeumon túl, a kelet felé huzódó utcácskák valamelyikébe, a hol öreg felesége, a karzati pléhjegyek elszedője, hajdani primadonna, már

várja egy kis vacsorával ötöt és a barátait. Idegen ember nem vetődik közéjük, — ugyan ki is ült volna le akkor még komédiással vacsorálni, ha nem a tulajdon szegény felekezete? Később... nem mondom. Még császárok is barátkoztak velük. Sőt egyet még meg is korbácsoltak Rómában, mert a császár hugát csábitotta el, — de itt, Akvinkumban? Kit csábitson el szegény histryo, hacsak a Flávius öreg oldalbordáját nem? Mennek tehát vacsorálni, végig a vízvezeték hatalmas iveri alatt, befordulnak a főterre vezető uton, aztán balra a fürdők előtt el, ki a Mithraeum oldalán, a vén Ister partja felé, a hol a szegényebb kalyibák lakói várták az esti csillagot.

Flávius pedig végigtekintvén vendégei szerény során, hátradől a maga támlásszékébe, melynek hátára Pán isten mosolygó ábrázata van festve, felragadja az amforát és tölt vendégeinek. — Asszony! — kurjant a kis konyha felé, a melyből sült hus illata csiklandozza a komédiások orrát, s mikor az öregasszony, kezét fehér kötőjébe törölgetve, közös ősz haját kendője alá dugdosva megjelenik a küszöbön, az aréna népe hangos kurjantással köszönti az öreg Flávius sugó hűséges életetpárját, s a bucsuzó sugó ily szavakra fakad:

— Oh, párja szükös életemnek, társa nyomoruságomnak, emberséges Fulvia, hajdani primadonna! A hatalmas Jupiter megáldott és megtöltötte ezt a zacskót ezüstpénzzel a mai bucsuelőadás alkalmából, még a kegyelmes helytartó is vetett bele egy ezüstpénzt. Társaim szerettek, direktorom ritkán vert meg, én téged soha, a közönség pedig sohasem veit tudomást rólam, a mi a leesebb komplementum egy emeritus sugónak. Én tehát meg lehetek elégedve, engedd meg ezért, hűséges társa öreg életemnek, hogy e mai napon fogadást tegyek a géniusznak, színészek géniuszának! Állítok egy emlékkövet, mely

késő esztendőkre hirdesse az akvinkumi sugó halálját az isteneknek, az akvinkumi színészek jó szellemének. Én faragtatok egy oszlopot és rávésefem az én halámat. Sugóra nem mosolyog a halhatatlanság, de legalább törjék rajta a fejüket késő esztendők fiai, hogy mi lelhetette azt az akvinkumi sugót, a miért kőbe vésette ajánlatát a géniusznak, a ki jó szelleme minden komédiásoknak? Beleegyezel, derék Fulvia, hitvestársam?

És Fulvia zavarodottan a nagy tisztesség miatt, a mely érte, a vendégsereg előtt megkérdezettvén ő is az áldozat dolgában; elrebecgi az igent és Flávius fogadása meg van pecsételve.

Másnap egész délelőtt jár-kél, mig megtalálja a köfaragót, a ki fel fogja vésni a kőre az ő ajánlatát. Aztán felállítják áldozati füst és virágkesség közepette. Minden színész hoz egy marék mezei virágot, mi is telhetnék más római, vidéki komédiásoktól? Nem mehettek a Philantiába, mert nem volt hitelük, de az áldott mező, mely bársonyos zöld szőnyegével lefelé vonul a Danubiusnak, telve van őszi virágokkal s már a kököresin másodszer jelenti, hogy változik az évszak. Abból szed mindegyik egy keveset s reászórják a kőre, lángot élesztenek előtte és eléneklik az áldozati khoroszt Iphigeniából, a sophokleszi kart, melyet hajdanta Aulisban zengettek görög koturnusos színészek, s melyet valami római rabszolga fordított le latinra. Volt különben olyan rabszolga is, a ki vigjátékokat szokott gyártani görög mintára, s annak a jövedelméből kiváltotta magát egy időre, mig megint meg nem szorulván pénz dolgában, kimént a rabszolgapiacra és eladta magát néhány ezüst pénzen. A neve valami Plautus.

Aztán hazamennek vidám emlékezők között, derüs beszéd fűszerezi a komédiáséletet már Róma fénykorában is. Emlékeznék

a régi időkre; egyik Sabáriában volt szerződve négy év előtt, a másik Bregetióban. Ez még déli Pannóniát is megjárta és Sopianae hegyoldalában is játszott az ámfiteátrumban, de amaz, az öreg Rufus, Capuában is járt, s szerződött tagja volt a carnuntumi színháznak. A világot járt ember.

Akkor elbucsuznak egymástól a város kapujában, tisztelettel köszöntik az aedilist, a ki éppen akkor megy el előttük robogó bigáján, meghajtják fejüket a Mithra szentélye előtt, s fogadkoznak, hogy holnap megint találkoznak a fürdőben. És leszáll az estve Akvinkumra és hazamennek a komédiások s velük Flávius, a sugó.

Igy képzelem én az emlékkő történetét. Lehet hogy más, lehet hogy más öröm, más szomorúság diktálta Fláviusnak a votumot, én nem tudom. De mikor csöndes nyári estén végigmegyek a házatlan utczákon s betekintek a padlókra, melyeken évezred előtt rómaiak jártak s piros szandálok könnyű talpa csattogott, keresem Flávius lakását, a sugóét, a ki emlékkövet emeltetett az akvinkumi színészek géniuszának és az ma is megvan, közel kétezer esztendőök multával és ott áll a muzeumban az ő szerény és szegény filléreinek áldozata, melyre virágot hintettek hajdan és lángoló áldozattal illatos füveket szórtak a tűzbe, mialatt öreg Flávius, a sugó és felesége könyborult szemekkel néztek a lángba, mely ellobog, a parázsba, mely piros szemével lassan elálmosodik, s végigtekintenek a maguk szegény komédiás-életén, s egy-egy szál virágot felvéve az oltár elől, hazamennek ketten, öregek, lassan, könyvelt szemekkel, s leülnek még egyszer a kis akvinkumi ház elé s belébámulnak a nyugvó napba, melybe én nézek kétezer esztendőök multán, és emlékezem Fláviusról, a sugóról, a ki emlékkövet emelt a histriók géniuszának ezelőtt kétezer esztendővel...